POSLEDNÝ VLAK DO LONDÝNA

Príbeh odvahy
a lásky na motívy
skutočných udalostí

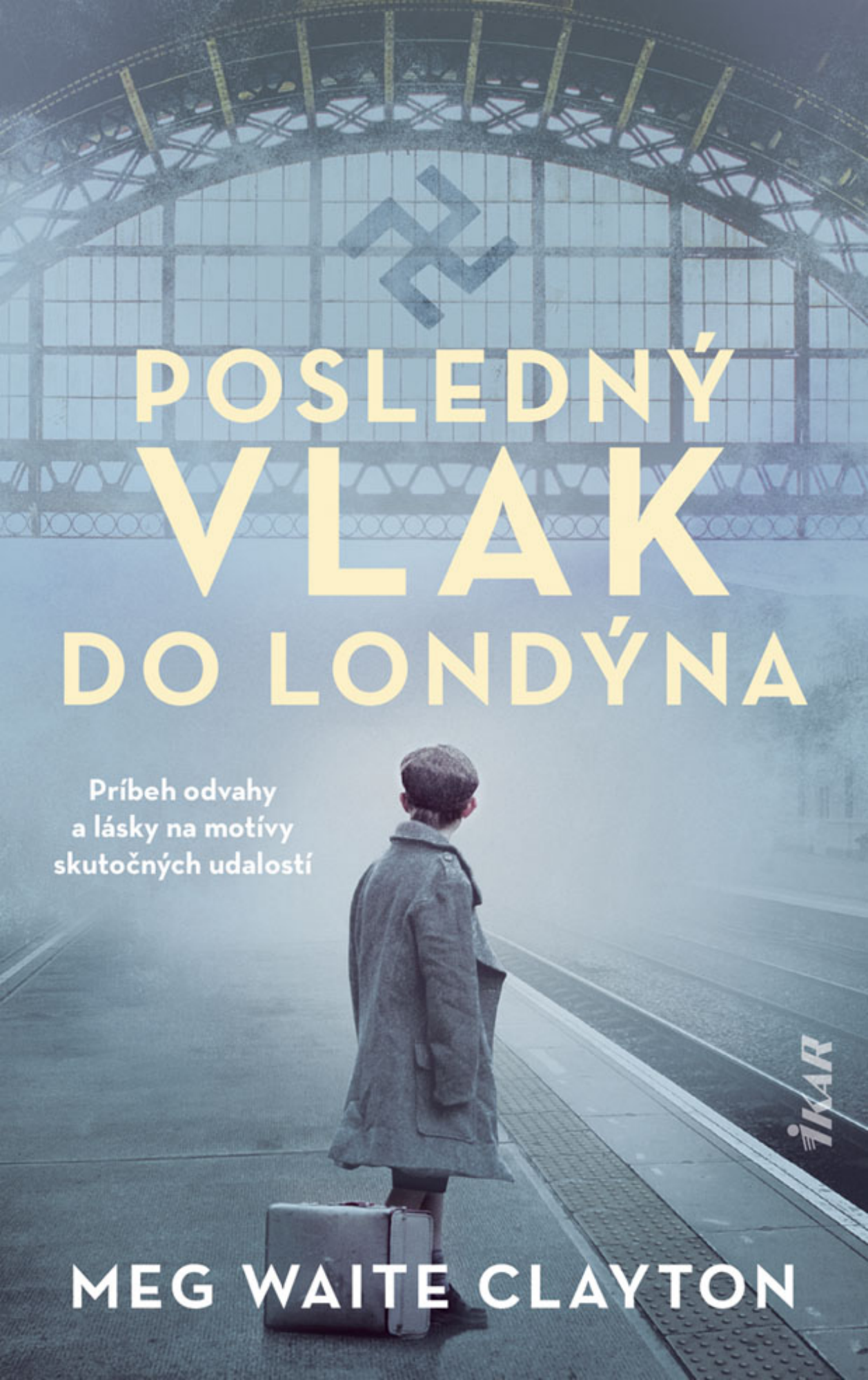

MEG WAITE CLAYTON

IKAR

MEG WAITE CLAYTON

POSLEDNÝ VLAK DO LONDÝNA

Preložila Zuzana Gašparovičová

IKAR

Meg Waite Clayton
THE LAST TRAIN TO LONDON

Copyright © 2019 by Meg Waite Clayton, LLC
Published by arrangement with Harper,
an imprint of HarperCollins Publishers.
Translation © 2021 by Zuzana Gašparovičová
Slovak edition © 2021 by IKAR, a.s.

Z anglického originálu The Last Train to London
(Harper, an Imprint of HarperCollins Publishers, USA 2019)
preložila Zuzana Gašparovičová.
Redigovala Želmíra Čížová.
Obálku podľa originálu upravil Augustín Putera.
Technická redaktorka Helena Oleňová.
Vydalo vydavateľstvo IKAR, a.s., Bratislava, v roku 2021
ako svoju 1 700. publikáciu v elektronickej podobe.
Sadzba a zalomenie do strán ITEM spol. s r. o., Bratislava.
Vytlačili TBB, a. s., Banská Bystrica.

ISBN 978-80-551-7296-5

NICKOVI
a na pamiatku Michaela Litfina (1945 – 2008),
ktorý vyrozprával príbeh o záchrannej akcii
Kindertransport môjmu synovi
a ten ho doma rozpovedal mne, a na pamiatku
Truus Wijsmullerovej-Meijerovej (1896 – 1978)
a detí, ktoré zachránila.

Spomínam si: stalo sa to včera alebo veľmi, veľmi dávno…
A ten istý chlapec sa teraz otáča ku mne. „Povedz mi," hovorí,
„čo si urobil s mojimi rokmi, čo si urobil so svojím životom?"
… Aj jediný poctivý, morálny a odvážny človek
môže veľa zmeniť a rozhodnúť o živote a smrti.

Z prejavu Elieho Wiesela
pri odovzdávaní Nobelovej ceny za mier
v Osle 10. decembra 1986

POZNÁMKA AUTORKY

Po anexii nezávislého Rakúska k Tretej ríši v marci 1938 a po Krištáľovej noci plnej násilia v novembri toho istého roku sa začala úporná snaha previezť desaťtisíc detí do Anglicka do bezpečia. Tento román je fikciou, ale zakladá sa na skutočnom úsilí Geertruidy Wijsmullerovej-Meijerovej z Amsterdamu, ktorá už v roku 1933 rozbehla misiu Kindertransport a zachraňovala deti po menších skupinách. Pre ne bola tetou Truus.

I. ČASŤ

Čo bolo predtým

december 1936

NA HRANICI

V mrazivom vzduchu padali snehové vločky čoraz hustejšie a krášlili výhľad z okna vlaku na kopec s tajomným zasneženým zámkom. Vtom sa ozval hlas sprievodcu: „Bad Bentheim, sme v Bad Bentheime, Nemecko. Cestujúci do Holandska, pripravte si doklady." Geertruida Wijsmullerová – Holanďanka s výraznou bradou, nosom a čelom, širokými ústami a sivými očami – pobozkala dieťa, ktoré jej sedelo v lone. Pritisla pery na hladké detské čielko a vtisla mu ďalší bozk. Potom ho podala jeho sestre a stiahla batoľaťu čiapku z hlavy. „Es ist in Ordnung. Es wird nicht lange dauern. Dein Gott wird dir dieses ein Mal vergeben," chlácholila Truus deti v ich materinskom jazyku. *To je v poriadku. Potrvá to len chvíľu. Tvoj Boh ti to raz odpustí.*

Vlak začal brzdiť. Chlapček sa vyštveral k oknu a vykrikol: „Mama!"

Truus ho nežne pohladila po vlasoch. Cez zasnežené okno sa pozrela na nástupište, kde aj navzdory búrke stáli vojaci vo vyrovnaných radoch, nosič batožiny tlačil vozík plný kufrov a zhrbený muž niesol na hrudi reklamu na krajčírstvo. Áno, bola tam aj žena, ktorú dieťa zbadalo – pri stánku s občerstvením stála chrbtom k vlaku štíhla žena v tmavom kabáte a so šálom okolo krku. To na ňu chlapec volal „maaa-maaa!"

Žena sa otočila. Odhryzla si z mastnej klobásky a zahľadela sa na informačnú tabuľu. Chlapcova tvár posmutnela. Nebola to jeho matka.

Truus si dieťa privinula k sebe a zašepkala: „No tak, neplač!“ Nechcela mu klamať a sľúbiť niečo, čo nebude môcť splniť.

Dvere na vagóne zasyčali a s hrmotom sa otvorili. Nacistický pohraničník pomáhal cestujúcim vystúpiť z vlaku, tehotná Nemka uvítala pomoc a chytila sa jeho ruky. Truus si rozopla perlové gombičky na žltých kožených rukaviciach a povolila zúbkované manžety s čiernou čipkou. Stiahla si rukavice, pričom sa koža zachytila na prsteni s rubínom. Rukami, posiatymi pigmentovými škvrnami a s prvými vráskami, utrela chlapcovi slzy.

Napochytro deťom upravila vlasy a odev, pričom každé oslovila menom, hoci oči takmer neodtŕhala od zmenšujúceho sa radu cestujúcich.

„Bude to v poriadku,“ šepla, keď vystúpil aj posledný pasažier, a utrela bábätku slinu z úst. „Choďte si všetci umyť ruky, tak ako sme si to nacvičili.“

Nacistický pohraničník už vystupoval po schodoch.

„No tak, pohnite sa, ale späť sa neponáhľajte,“ povedala Truus tichým hlasom a potom sa prihovorila dievčaťu: „Zadrž bratov na toalete, zlatko.“

„Kým ťa neuvidím, ako si naťahuješ rukavice, však, teta Truus,“ odvetila dievčina.

Nemalo to vyzerať tak, že Truus deti skrýva, zároveň však nechcela, aby počuli všetko, o čom sa bude s colníkom dohadovať.

Pod lampou býva najväčšia tma. Upriamime pozornosť nie na to, čo vidieť, ale na to, čo nevidieť, pomyslela si a podvedome si priložila rubín k perám, akoby ho chcela pobozkať.

Otvorila elegantnú kabelku.

Keby vedela, že bude cestovať do Amsterdamu s tromi deťmi, vzala by si inú.

Strčila dnu ruky a stiahla si z nich prstene. Deti sa vliekli uličkou k toalete.

Colník podišiel k nej. Bol mladý, no nie až tak, aby nemohol byť ženatý a nemať vlastné deti.

„Máte vycestovacie víza, aby ste mohli opustiť Nemecko?“ spýtal sa Truus, jedinej dospelej osoby v kupé.

Truus znovu zašmátrala v kabelke, predstierajúc, že hľadá požadované dokumenty. „Deti vedia byť pekní nezbedníci, však?“ ozvala sa srdečne. Medzitým v kabelke našla svoj holandský pas.

„Máte deti, dôstojník?“

Vojakovi sa na tvári objavil náznak úsmevu. „Žena čaká na Vianoce naše prvé.“

„To máte ale šťastie!“ usmiala sa Truus. A zdá sa, že aj ja mám šťastie, pomyslela si. Dôstojník začul zvuk splachovača a otočil hlavu k toaletám, odkiaľ sa ozývala detská vrava. Truus chvíľu počkala, kým sa mu predstava usadí v hlave: čoskoro sa mu narodí dieťa, ako je Alexi, a keď vyrastie, bude podobné Israelovi alebo také pekné ako Sara.

Truus sa prstami dotkla rubína – bol žiarivý a teplý – na jedinom prsteni, ktorý si nechala na ruke.

„Určite máte pre manželku na takú významnú udalosť čosi výnimočné.“

„Čosi výnimočné?“ zopakoval nacista a obrátil k nej pozornosť.

„Niečo pekné, čo bude nosiť každý deň a pripomenie jej to tento dôležitý okamih.“ Stiahla si prsteň z ruky a povedala: „Môj otec ho daroval matke v deň môjho narodenia.“

Truus mu bledou, ale pevnou rukou podala rubínový prsteň spolu s pasom.

Dôstojník sa skepticky pozrel na prsteň, potom vzal pas, prezrel si ho a obrátil pohľad do zadnej časti vozňa. „To sú vaše deti?“

Deti s holandským občianstvom sa zapisovali do pasu rodičov, ale v tom jej neboli žiadne.

Truus otočila prsteň tak, aby zažiaril vo svetle, a vyriekla: „Deti sú to najcennejšie, čo máme.“

CHLAPEC STRETNE DIEVČA

Stephan vyšiel z dverí, zbehol po zasnežených schodoch a rozbehol sa k divadlu. Školská taška mu nadskakovala na chrbte. Na chvíľu sa pristavil pred papiernictvom: písací stroj bol stále vo výklade. Posunul si okuliare na nose, položil prsty na sklo výkladu a predstieral, že píše na stroji.

Potom sa znovu pustil do behu. Kľučkoval pomedzi dav ľudí na vianočných trhoch, z ktorých sa šírila vôňa vareného vína a perníka, a dookola opakoval: „Prepáčte! Prepáčte! Prepáčte!“ Radšej si stiahol čiapku do čela, aby ho nikto nespoznal. Pochádzal z nóbl rodiny, ktorá zbohatla na výrobe čokolády. Na založenie čokoládovne použili vlastný kapitál a rastúce zisky ukladali v Rothschildovej banke. Keby sa jeho otcovi dostalo do uší, že zvalil ďalšiu staršiu paniu na ulici, písací stroj by zostal vo výklade pri vianočnej borovici na námestí a nebol by pod ich vianočným stromčekom v zimnej záhrade.

Stephan zamával starému pánovi v novinovom stánku: „Dobrý deň, pán Kline!“

„Kde máte zvrchník, pán Stephan?“ volal za ním starec.

Stephan sa na seba pozrel – zasa si zabudol v škole kabát – spomalil však, až keď zabočil do ulice Ringstrasse, kde protestujúci nacisti zablokovali cestu. Podišiel k reklamnému pútaču, pod ktorým viedli kovové schody dolu. Zliezol po

nich a ponoril sa do tmy viedenského podzemia. Vynoril sa na ulici, kde stálo divadlo Burgtheater. Rýchlo vošiel dnu a bral schody po dvoch do holičstva v suteréne.

„Mladý pán Neuman, aké milé prekvapenie!“ zvolal Otto Perger a zdvihol biele obočie nad okuliare s okrúhlymi tmavými sklami, aké nosil aj Stephan, ibaže ich nemal také zafŕkané snehom ako on.

Holič sa skláňal k lopatke na smeti a zmetal na ňu odstrižky vlasov. „Ale nestrihal som ťa len nedávno?“

„Len ste mi to rýchlo pristrihli. Už je to pár týždňov.“

Herr Perger sa vystrel a vyhodil vlasy do koša, potom metlu aj lopatku položil k čelu opretému o stenu. „Aha, nuž, starým už pamäť tak neslúži ako mladým,“ povedal srdečne a pokynul k holičskej stoličke.

„A možno ani mladému mužovi, keby tak ušetril peniaze.“

Stephan odhodil školskú tašku na dlážku, až z nej vypadlo zopár strán z jeho novej hry. Nič to, pán Perger vedel, že píše hry. Stephan si vyzliekol sako, usadil sa na stoličku a zložil si okuliare. Zrazu sa mu svet rozmazal, čelo a metla vyzerali ako pár tancujúci v kúte, nespoznal ani vlastnú tvár v zrkadle. Holič naňho prehodil pláštenku. Stephana striaslo, neznášal strihanie.

„Počul som, že budú skúšať novú hru,“ povedal. „Od Stefana Zweiga?“

„Ach áno, ty si jeho obdivovateľ. Ako som len mohol zabudnúť?“ odvetil Otto Perger s náznakom dobromyseľného výsmechu. Otto Perger poznal každé tajomstvo o dramatikoch, o hercoch aj o divadle. Nikto netušil, odkiaľ získava exkluzívne novinky z divadelného sveta, mysleli si, že pozná niekoho dôležitého.

„Zweigova matka žije tu vo Viedni,“ povedal Stephan.

„No on len málokedy oficiálne zverejní, kedy sem zavíta z Londýna. Nuž, nechcem ťa sklamať, Stephan, chystajú

novú hru, ale od Csokora, volá sa *3. novembra 1918* a je o konci rakúsko-uhorskej monarchie. Veľa sa šuškalo a špekulovalo o tom, či ju vôbec uvedú. Franz Theodor Csokor si pomaly balí kufor. Dozvedel som sa, že ju zrejme uvedú, ale zároveň zverejnia vyhlásenie, že autor nechcel uraziť žiadny národ prvej nemeckej ríše. Niečo z hry vyškrtnú, niečo pridajú, len aby ju napokon mohli uviesť."

Stephanov otec by v tej chvíli namietol, že žijú v Rakúsku a nie v Nemecku, nacistický prevrat tu potlačili už pred rokmi. Stephana však politika nezaujímala. Chcel len vedieť, kto bude hrať hlavnú rolu.

„Chceš hádať?" opýtal sa Herr Perger a otočil stoličku so Stephanom k sebe. „Ak si dobre pamätám, si dosť bystrý, aby si na to prišiel sám."

Stephan prižmúril oči, mimovoľne sa zachvel, hoci, chvalabohu, mu na tvári nepristál žiadny odstrihnutý vlas. „Werner Krauss?" tipol si.

„Ále!" prekvapene zvolal Otto Perger.

Perger otočil stoličku späť k zrkadlu. Holičov nadšený výkrik však nepatril jeho správnej domnienke, ale dievčine, ktorá sa objavila vo dverách. Stephan videl bez okuliarov dosť nejasne a dievčina vyzerala ako surrealistická slnečnica, ktorá vyrástla z vetracej mriežky v stene pod Stephanovým odrazom v zrkadle. Stála priamo pred ním v zašpinených okuliaroch, s plavými vrkočmi a rašiacimi prsami.

„Ach, Žofie-Helene, tvoja mama bude tie šaty prať celý večer," podotkol Perger.

„Tvoja otázka bola nepresná, starý otec – sú tam *dve* hlavné mužské postavy," ozvala sa dievčina. Zvonivý hlas, lyrická zvučnosť jej mena a blízkosť ženských prs rozochveli v Stephanovi zvláštnu strunu ako vysoké tóny v Schubertovej *Ave Marii*.

„Je to Bernoulliho lemniskáta," odvetila a pohrávala sa so zlatým príveskom na retiazke. „Množina X na druhú plus Y

na druhú v zátvorke na druhú sa rovná dve A na druhú krát v zátvorke X na druhú mínus Y na druhú."

„Ja…" koktal Stephan a zapýril sa od hanby, že ho prichytili, ako zíza Žofie-Helene na prsia, hoci dievčina si to zrejme nevšimla.

„Dal mi ho ocko," povedala. „Tiež mal rád matematiku."

Otto Perger odopol Stephanovi pláštenku, podal mu okuliare a zamietavo kývol rukou, keď mu Stephan podával peniaze, a povedal, že tentoraz to bolo zadarmo. Stephan strčil scenár späť do aktovky tak, aby to dievča videlo a aby bolo zrejmé, že dokáže napísať hodnotnú hru. Vtom prekvapene pozrel na dlážku. *Prečo je úplne čistá?*

„Stephan, toto je moja vnučka," predstavil ju Otto Perger. V ruke stále držal nožnice a metla s lopatkou na smeti stáli nedotknuté vedľa čela.

„Žofie, Stephan sa tiež zaujíma o divadlo, aj keď mu na rozdiel od teba záleží aj na upravených vlasoch."

„Veľmi ma teší, Stephan," povedala dievčina. „Ale prečo si si prišiel dať ostrihať vlasy, keď si to nepotreboval?"

„Žofie-Helene," vyhrešil ju holič.

„Dívala som sa tajne cez vetraciu mriežku. Nepotreboval si ostrihať. Starý otec len predstieral, že ťa strihá. Ale počkaj, nič nehovor! Budem hádať." Poobzerala sa po miestnosti, pozrela na čelo a vešiak na šaty a na starého otca a znovu na Stephana. Pohľadom preskúmala jeho tašku. „Ty si herec! A starý otec vie všetko o tomto divadle."

„Určite sama čoskoro zistíš, anjelik, že Stephan je spisovateľ. A najväčší spisovatelia robia najčudnejšie veci len preto, aby zažili čosi nové," vysvetľoval Perger.

Žofie-Helene pozrela na Stephana s novým záujmom. „Naozaj si spisovateľ?"

„Nuž… Na Vianoce dostanem písací stroj," pochválil sa Stephan. „Teda dúfam."